

N:o 90.

Af herrar **F. Berg** i Stockholm och **E. Hammarlund**, om
*skrifvelse till Kongl. Maj:t angående statsbidrag åt socken-
 bibliotek och med dem jemförliga boksamlingar.*

Hufvudsyftet med alla skolstudier är att bibringa håg för och för-
 måga af fortsatta studier, och dessa äro bildande och fruktbarande för
 lifvet i samma mån som de äro *sjelfstudier*.

I betraktande häraf är det helt naturligt, att intresset för folk-
 skolan alltid dragit med sig intresset för öfriga folkbildningsanstalter
 och bland dem särskildt för *folkbiblioteken*.

Föregångslandet på folkskolelagstiftningens område har därför ock
 varit föregångslandet på folkbibliotekens. Redan år 1696 blef i Skott-
 land genom lag stadgadt, att i hvarje församling skulle finnas en folk-
 skola, och tre år derefter framstälde skottske presten James Kirkwood
 ett förslag till inrättande och upprätthållande af bibliotek i hvarje soc-
 ken öfver hela riket. Förslaget blef visserligen icke genomfördt, men
 den uppfattningen, att främjandet af god folkläsnings vore en ange-
 lägenhet af nationel betydelse, lefde kvar och gaf upphof åt en mängd
 bibliotek, mestadels grundade genom gåfvor och underhållna genom
 personliga bidrag.

Skottlands föredöme vann efterföljd i öfriga delar af brittiska väl-
 det. I Nordamerika tog rörelsen sin början genom det af Benjamin
 Franklin år 1732 bildade Bibliotekssällskapet i Filadelfia. I England
 synes den hafva fått någon starkare fart först i början af 1800-talet,
 då under förberedelserna till den stora parlamentsreformen den öfver-
 tygelsen allt mer trängde sig fram, att en i möjligaste måtto upplyst
 demokrati vore den enda tillförlitliga garantien för samhällets ostörda
 utveckling. Den borgerliga och religiösa frihetens stora intressen, me-
 nade man, hade sitt fastaste stöd i en grundlig bildning, och denna
 utgjorde det säkraste värdet för lugn och ordning i staten. Med äkta
 brittisk energi arbetades ock på målets vinnande. Man anordnade all-
 mänfattliga föreläsningar och folkkonserter samt undervisningskurser i
 olika ämnen jemte förevisningar och experiment; man upprättade läse-
 föreningar med låneboksamlingar och läsestugor; efter mönstret af de

skotska sockenbiblioteken grundades i flera landsdelar bybibliotek (cottage libraries), och för spridande af litteraturens skatter äfven till de aflägsnaste bygder uppfann en fyndig man, S. Brown i Haddington, de s. k. vandringsbiblioteken (itinerant libraries), d. v. s. små valda boksamlingar, hvilka efter öfverenskommelse skickades till den ena orten efter den andra och stannade en viss tid på hvarje ställe.

Sin organisatör fick hela denna rörelse i den bekante, från Skottland stammande och af Benjamin Franklins åskådningar starkt påverkade statsmannen Henry Brougham. Efter att år 1825 hafva utgifvit sina »Iakttagelser öfver folkuppfostran» stiftade han följande år det stora »Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande» (Society for the diffusion of useful knowledge). Det hade till syfte att understödja alla slags folkbildningssträfvanden men lade särskildt an på att tillhandahålla värdefull och billig läsning för menige man samt utgaf för detta ändamål flera olika serier af tidskrifter: Bibliotek för nyttiga kunskaper, Nöjsam läsning i blandade ämnen, Bibliotek för landtmän, Arbetarens ledsagare, Tidskrift för uppfostran m. m.

De sträfvanden, för hvilka en af Englands högsta värdighetsinnehafvare sålunda gjort sig till målsman, kunde så mycket mindre undgå att väcka uppmärksamhet, som de stodo i full öfverensstämmelse med tidens allmänna utveckling. De väckte ankläng äfven i vårt land.

Här hade krafvet på lagstadgade folkskolor blifvit vid riksdagarna 1809, 1812 och 1815 framställt af bröderna Silvérstolpe, vid riksdagen 1823 förnyadt af trenne förslagsställare samt vid riksdagen 1828—30 återupptaget genom icke mindre än tio motioner, hvaraf sju ensamt från bondeståndet. Det varma deltagande, hvarmed detta visat sig omfatta sträfvandena för folkbildningen, föranledde en medlem af ridderskapet och adeln, Carl Ulrik Roos, att i en motion den 15 december 1828 hemställa om statsbidrag för grundläggande af *sockenbibliotek* i vårt land.

»Att inrätta skolor och lära ungdomen läsa, skrifva och räkna något litet, är», yttrade han, »visst ganska riktigt och bra, men hvad endast dermed för det stora ändamålet, upplysningen, egentligen vunnits, lärar vid en säker granskning befinnas inskränka sig till ett ej tillräckligt resultat.» Vid all högre undervisning hade det ju funnits oundgängligt att väsentligen lita till läsningen på egen hand. »Och om man annars allvarsamt önskar en allmänna upplysning och bildning, torde utan någon särskild bevisning kunna antagas, att äfven för medborgare i allmänhet det vore af särdeles värde, om jemte de anstalter, som finnas nödiga för lärandet af att läsa (hvilket torde utgöra

upplysningens blotta vehikel), äfven tillgång bereddes på tjenlig lektyr, sedan skolkursen och skolboken ej mera äro till fyllest. Jag vågar alltså härmed vördsamt föreslå, att lokalbibliotek för allmänheten måtte inrättas, der böcker och skrifter uti religion, moral, historia, geografi, lag och ekonomi m. m. emot ingen eller ringa och lätt afgift vore att tillgå.» För åstadkommande af dessa lokal- eller sockenbibliotek yrkades, att riksbanken skulle till hvarje pastorat, som ville inrätta ett sådant, förskjuta en viss summa (1,500 kronor), hvaraf en fjerdedel skulle betraktas som gåfva och återstoden som räntefritt lån att inom sju år återbetalas. Genom en dylik hjälp skulle enligt motionärens mening ett kraftigt handtag vara gifvet de *enskilda* bemödandena till sakens vidare befordran. »Jag inser väl», yttrade han, »att detta föreslagna biträde icke skulle genast fullkomligt uppfylla ändamålet, men jag tror man med säkerhet kan antaga, att ett sådant biträde från statens sida skulle utgöra en säker grund, på hvilken enskilda omtanken och välviljan kunde fullborda byggnaden.»

Vid denna tid hade man emellertid icke ännu kommit till den uppfattningen, att folkbildningen i det hela vore en angelägenhet, som borde med statsmedel understödjas. Allmänna besvärs- och ekonomiskottet vid 1828—30 års riksdag förklarade, att »de lägre folkklasserna» hade nog af den undervisning, som presterskapet meddelade, och afstyrkte därför samtliga motioner om upprättande af sockenskolor samt lyckades få sitt betänkande godkändt af alla stånden. Under sådana förhållanden säger det sig sjelft, att motionen om sockenbibliotek ej kunde tillvinna sig gehör. Bankoutskottet, till hvars granskning den hänvisats och som helt naturligt fann dess syfte »främmande för bankens ändamål», ansåg »den föreslagna anstalten kunna alldeles öfverlemnas till den enskilda omtanken och hvarje menighets egna bepröfvande», hvilken åsigt äfven biträdades af Riksdagen.

Härmed var saken dock icke fallen. Den upptogs af expeditionsskreteraren, sedermera generalkonsuln F. A. Ewerlöf genom en af honom 1832 utgifven skrift med titeln »Om folkbildning af Brougham, lord-storkansler af England. Öfversättning med anteckningar om de i England befintliga handtverks-instituterna och sällskapet för nyttiga kunskapers spridande, samlade under en resa i nämnda land åren 1830—31». Detta arbete tilldrog sig stor uppmärksamhet, och under den agitation för lagstadgade folkskolor, som utmärkte det närmast följande årtiondet, blef åstadkommandet af folkläsning och sockenbibliotek ett af folkbildningsvännernas stående önskemål. Det framhölls bland annat af kyrkoherden C. A. Bergman i hans bok »Om svenska

skolväsendet» 1832 och i bonden Per Sahlströms förträffliga reformskrift »Om folkundervisningen, framställning till den upplysta allmänheten samt Sveriges bondestånd» 1833. Den 19 december 1833 stiftades på expeditionssekreteraren Ewerlöfs initiativ »Sällskapet för spridande af nyttiga kunskaper bland allmogen och de arbetande klasserna», hvilket redan följande år började utgifva den bekanta tidskriften »Läsning för folket», och år 1835 bildades efter dess föredöme »Föreningen till utspridande af nyttig folkläsning i Karlstads stift», genom hvars försorg bibliotek snart kommo till stånd inom de flesta af Vermlands socknar.

Då vid riksdagen 1840—41 frågan om folkskolans lagstadgande ändtligen var mogen för sin lösning, hade ock öfvertygelsen om nödvändigheten af fortbildning utöfver barndomsåldern samt af sockenbibliotek såsom ett hufvudmedel härför blifvit så allmän, att ett uttalande härom inrycktes i det betänkande, som sammansatta stats- samt allmänna besvärs- och ekonomiutskotten afgåfvo med anledning af den kungliga propositionen rörande folkskoleväsendets ordnande samt de många i ämnet väckta motionerna. I utskottens första utlåtande (n:o 5, afgifvet den 29 juni 1840) förklarade de sig anse »något förfogande nödigt, hvarigenom den undervisning, barnen inhemtat, må, äfven sedan de blifvit fria från skyldigheten att bevista skolan, i minnet behållas», för hvilket ändamål de föreslogo, att om söndagarna, när så ske kan, undervisning må meddelas af vederbörande presterskap och lärare icke allenast uti religionen utan också uti öfriga för skolorna föreskrifna läroämnen samt att vid dessa tillfällen förhör böra med ungdomen anställas, hvarjemte utskotten anse sig böra uttrycka den önskan, att för skolundervisningens fortgång och befrämjande sockenbiblioteks inrättande måtte uppmuntras».

Onekligen var detta uttalande mindre väl formuleradt, enär det lätt kunde anses innebära, att den af utskotten föreslagna fortsatta undervisningen väsentligen borde inskränka sig till repetitionsförhör, samt att de ifrågasatta sockenbiblioteken endast vore afsedda för lärjungar och lärare och sålunda rätteligen borde benämnas skolbibliotek.

I sitt af de framställda anmärkningarna föranledda nya betänkande (n:o 128, afgifvet den 7 januari 1841) ansågo sig utskotten därför böra förklara, att den fortsatta undervisning, de åsyftat, vore beräknad ej blott »att i minnet behålla och städse ånyo uppfriska de under skoltiden inhemtade kunskaper utan ock att dem i möjligaste måtto ytterligare utveckla». Beträffande yrkandet, att benämningen »sockenbibliotek» borde utbytas mot »skolbibliotek», anmärkte utskotten, att skol-

bibliotek visserligen måste anses »utgöra ett oundgängligt inventarium vid hvarje skola», men att här icke vore fråga derom, utan om »en samling af sådana nyttiga böcker och skrifter, hvilka både af ungdom och äldre personer kunna begagnas för att genom läsning utvidga redan vunna kunskaper. Den är således ämnad att efter skolgångens slut utgöra ett medel till sjelfundervisning, så mycket nödvändigare som äfven de bästa anlag och den varmaste håg, hvilken annars möjligen skulle föra långt nog fram på bildningens väg, utan ett sådant biträde skulle se sina framsteg i förtid stängda. Dessa sockenbibliotek, sådana utskotten tänkt sig dem, utgöra således ett ganska viktigt medel till folkundervisningens befrämjande, *ett nödvändigt supplement till sjelfva skolundervisningen*».

I hufvudsak blef utskottens mening af ständerna godkänd, och i folkskolestadgan af den 18 juni 1842 inrycktes därför af Kongl. Maj:t en bestämmelse (§ 10 mom. 2), hvori önskvärdheten af fortsatta bildningstillfällen och af sockenbibliotekens befrämjande uttalades, ehuru visserligen i en särdeles snäf och äfven i öfrigt allt annat än lycklig form. »För underhållandet af de i skolan förvärfvade kunskaper och synnerligen för befrämjande af en sann kristlig bildning bör», hette det der, »helst under den tid af året, då ledighet från skolan gifves, skolläraren under insecende och med biträde, der så ske kan, af församlingens presterskap under söndagarna meddela undervisning och anställa förhör med den ungdom, som utgått från skolan. För samma ändamål åligge det ock presterskapet att uppmuntra till inrättande och begagnande af sockenbibliotek samt dertill tjenliga böcker föreslå».

Det har behöfts en lång tid, innan de önskemål, som i denna folkskolestadgans bestämmelse erhöilo ett oklart och famlande uttryck, blifvit i någon mån verkliggjorda. Så småningom har detta dock skett, ehuru ofta i helt andra former än man för sextio år sedan tänkte sig. Fortsättningsskolor hafva på åtskilliga ställen blifvit inrättade, här och der har folkskolan erhållit såsom öfverbyggnad en högre folkskola eller en folkskolans högre afdelning, folkhögskolor hafva kommit till stånd, och under de senaste årtiondena hafva arbetareinstitut och föreläsningssöreningar uppstått i olika landsändar. Till utveckling af samtliga dessa anstalter för fortsatt folkbildning har staten bidragit med större eller mindre men i det stora hela allt jemt växande belopp. Endast det fortbildningsmedel, som vid 1840—41 års riksdag betecknades såsom

»ett nödvändigt supplement till sjelfva skolundervisningen», har blifvit lemnadt utan understöd, och alla förslag om ändring i detta förhållande hafva hittills förblifvit utan resultat.

En och annan gång har Riksdagen visserligen afgifvit förklaringar, hvilka innebära ett erkännande, att spridandet af god folkläsnig verkligen är ett statsintresse, förtjent af offentligt understöd. Sålunda motiveras i en riksdagsskrivelse den 5 augusti 1848 beviljandet af statsanslag för utgifvande af läseböcker för allmogen med uttalande af den grundsatsen, att »ett af de viktigaste föremålen för statens verksamhet är att göra alla sina medlemmar i möjligaste mätto delaktiga af upplysningens välgärningar». Då vid 1850—51 års riksdag prosten Anders Lagergren, under hänvisning till folkskolestadgan och till sambandet mellan folkskolorna och sockenbiblioteken, väckte motion derom, att 18,000 kronor skulle beviljas för inköp af dittills utkomna årgångar af »Läsning för folket» för att kostnadsfritt utdelas till rikets samtliga folkskolor »såsom utgörande en kärna för anläggningen af de i Kongl. Maj:ts förenämnda stadga i öfverensstämmelse med Riksens Ständers önskan förordade sockenbibliotek», blef detta förslag af ständerna bifallet. Deremot afslogos vid samma riksdag tre af herr Sundler inom borgarståndet, herr Cnatingius inom presteståndet och herr A. F. Liljenstolpe inom adeln väckta motioner i syfte att erhålla statsunderstöd för sockenbiblioteken, och anfördes såsom skäl härför, att då det ankomme på församlingarnas skolstyrelser att på egen bekostnad anskaffa de böcker, hvaraf de ansåge sig vara i behof, något bidrag af allmänna medel till dylikt föremål icke borde ifrågakomma. Att döma häraf synes Riksdagen vid denna tid varit af den uppfattningen, att staten visserligen borde med penningemedel befrämja sockenbiblioteken, men icke genom direkta bidrag, hvilka finge af vederbörande kommunala myndigheter användas efter eget omdöme, utan genom inlösen eller bekostande af vissa folkskrifter, som Riksdagen för sin del pröfvade för ändamålet tjenliga och därför såsom gåfva tillstälde kommunerna.

Samtidigt med att en sådan oklarhet i grundsatser gjorde sig gällande hos oss, hade i utlandet, och framför allt i Amerika och England, folkbiblioteken inträdt i ett nytt skede. Förut hade man temligen allmänt varit af den åsigten, att de borde vara enskilda inrättningar, grundade genom gåfvor och underhållna genom lantagarnes afgifter. Trots Amerikas och Englands jemförelsevis rika tillgång på mecenater,

hade man nu funnit, att i fall det skulle blifva något af, så måste folkbiblioteken väsentligen grundas på offentliga medel, på *bidrag från kommun och stat*. År 1847 antog lagstiftande församlingen i Massachusetts den första lag, som tillät upptagande af biblioteksskatt, 1850 följde engelska parlamentet efter, och härmed var förutsättningen gifven för den storartade och i främlingars ögon rent af häpnadsväckande utveckling, som folkbiblioteken i Amerika och England under senaste halfseket vunnit. Att den enskilda offervilligheten härigenom icke på något sätt förlamats utan tvärtom kraftigt uppmuntrats, är en känd sak, som tillräckligt bestyrkes genom hänvisning till de båda namnen John Passmore Edwards och Andrew Carnegie, andra att förtiga.

Äfven för Sverige har denna utveckling varit af betydelse, detta i första rummet genom den klarsynte och på så många områden framstående folkbildningsvännen P. A. Siljeström. Efter att redan 1844 hafva börjat utgifvandet af en tidskrift, som han kallade »Arbetarens fritimmar» och inledde med en uppsats »Om nyttan och behovet af läsning», företog han under 1849 och 1850 en resa i Nordamerika, och på grundvalen af derunder gjorda iakttagelser utgaf han 1852 sin lika sakrika som intressanta bok »Om undervisningsväsendet i Förenta staterna». Såsom en af de första iakttagelser, hvilka i detta land ovilkorligen tränga sig på betraktaren, framhöll han häri, »att amerikanarne äro icke blott det mest *praktiska* folk på jorden utan — i massa tagna — det mest *läsande* folk på jorden», och han fann dessa båda egenskaper stå i närmaste samband med hvarandra. Man hade i Amerika ej satt folkbildningens problem i bibringandet af blotta färdigheten att läsa utan i skolkunskapernas användande som medel att göra det största möjliga antal medborgare till tänkande menniskor, och man hade därför lagt synnerlig vikt på tillfällen till *fortsatt* utbildning, dels genom populära föreläsningar och kurser, dels genom folkbibliotek. Något af den andliga vakenhet och dermed sammanhängande företagsamhet, som dessa bildningsmedel bidragit att sprida inom den amerikanska nationen, hoppades Siljeström med samma medel kunna befordra äfven inom den svenska, och han arbetade under en följd af år med outtröttlig ifver i denna riktning.

Efter allt att döma var det ock i samråd med honom, som P. Sahlström vid 1856—58 års riksdag väckte en motion, hvori hemställdes, att då det väsentligaste hindret för inrättande af dylika bibliotek vore anskaffande af den första nödiga grundfonden, Rikets Ständer måtte »på det sätt uppmuntra inrättandet af sockenbibliotek, att hvarje församling i riket, som vill inrätta dylikt och för sådant ändamål genom samman-

skott inom församlingen anskaffat minst 50 rdr rmt, måtte af statsmedel understödjas med en lika stor summa eller 50 rdr rmt.»

Ännu var tiden för ett sådant steg dock ej hos oss mogen. »Erkännande det välgörande och förädlande inflytande, som en väl vald läsning skulle på folkbildningen utöfva», ansåg dock statsutskottet, som fick motionen till sig hänvisad, »den nu väckta frågan vara en kommunens angelägenhet och icke statens, hvilken för öfrigt skulle, om den föreslagna åtgärden godkändes, härigenom ådragas allt för betydliga kostnader». Utskottet afstyrkte därför bifall, och ständerna fattade sitt beslut i enlighet dermed.

Den praktiska verksamhet till sockenbibliotekens främjande, som Siljeström utöfvade och som understöddes af den folkbildningsvänliga tidsriktning, som utmärkte 1850- och början af 1860-talet, hade emellertid till följd, att en stor mängd sockenbibliotek blefvo bildade. Då folkskoleinspektionen inrättades, blefvo inspektörerna genom sin instruktion ålagda att i sina berättelser rörande de olika skoldistrikten angifva, »om sockenbibliotek finnes och i sådan händelse, af hvilka böcker det består samt i hvad mån det anlitas». Af de uppgifter, som till följd häraf samlades, framgår, att ifrågavarande biblioteks antal år 1866 uppgick till 1,265 och 1868 stigit till 1,437.

Efter denna tid af relativ blomstring följde emellertid snart en tid af stillastående och förfall.

Att så verkligt är fallet, synes vara till fullo konstateradt genom de ganska omfattande undersökningar, som nyligen anstälts dels af öfverläraren Alfr. Dalin i Husqvarna, dels af studentföreningen Heimdal i Upsala, och hvilkas resultat blifvit offentliggjorda i »Verdandi, tidskrift för ungdomens målsmän och vänner i hem och skola», årgången 1898, häftet 3, samt i Verner Söderbergs arbete »Sveriges sockenbibliotek och öfriga anstalter för folkläsnings» (Föreningen Heimdals folkskrifter n:o 69).

Om orsakerna till detta bedröfliga sakförhållande hafva åter flera olika åsikter sökt göra sig gällande. Fullständigt grundlös är den meningen, att orsaken till förfallet skulle vara bristande bildningshåg och minskad läslust hos vårt folk. På alla ställen, der biblioteken skötas rätt, har man nemligen gjort en alldeles motsatt erfarenhet.

Mera fog har utan tvifvel det påståendet, att det är konkurrensen med tidningarna, som gjort böckerna mindre begärliga än de fordom

varit. Men äfven denna anmärkning mister en stor del af sin kraft inför nyss anförda erfarenhet. Endast de bibliotek, hvilka ej på ändamålsenligt sätt förnyas, ligga under i täfningen med tidningarna; för de tidsenliga deremot måste dagspressen snarare vara en bundsförvant än en konkurrent, hvilket för öfrigt på det mest oförtydbara sätt ådagalägges af förhållandena i Amerika och England.

Nej, der våra sockenbibliotek råkat i förfall, der är rätta orsaken helt visst att söka i deras *beskaffenhet*, hvilken enligt de anställda undersökningarna i många fall är synnerligen olämplig. Anledningen härtill åter är tvåfaldig. Flerstädes hafva vederbörande myndigheter vid urvalet tagit så ringa hänsyn till allmänhetens smak, att biblioteken väsentligen kommit att utgöras af visserligen mycket respektabla men tillika mycket tråkiga skrifter, hvilka ungdomen naturligtvis låter stå i ostörd ro för att i stället tillfredsställa sin läshunger med de underhålliga, att ej säga usla, men i alla fall lättlästa och spännande tryckeriprodukter, som den s. k. kolportage- eller kökstrappslitteraturen har att erbjuda.

Äfven der dylika välmenta men skäligen kortsynta principer ej vid urvalet gjort sig gällande, är bokförrådet mångenstädes till sin beskaffenhet olämpligt helt enkelt derigenom, att det är alldeles föråldradt och förlegadt. Det *har* en gång varit godt och tidsenligt och då i vanliga fall äfven starkt anlitadt, men regelbundna nyanskaffningar hafva ej egt rum, och efter en följd af år har den ursprungliga uppsättningen varit utläst af det äldre släktet och för gammalmodig för att i regeln kunna tillvinna sig de yngres intresse. Många bibliotek hafva till följd häraf blifvit glömda och gömda eller rent af försvunnit. Om åtskilliga har vid undersökningarna lemnats den uppgiften, att de numera bestå af »en hög lumpor i en vrå» eller af »utslitna böcker utan permar och permar utan böcker» o. s. v. På ett och annat ställe har förfallet och i samband dermed missaktningen gått så långt, att kommunerna tagit sig före att realisera resterna af sina gamla sockenbibliotek på auktion.

I vissa städer och större industrisamhällen samt andra folkrikare orter finnas dock folkbibliotek, som äro tidsenligt anordnade och jemförelsevis flitigt anlitade. Hit höra t. ex. Göteborgs stads folkbibliotek, några af hufvudstadens församlingsbibliotek och Stockholms arbetarebibliotek samt ett och annat bibliotek i landsorten (Ofvansjö, Orsa, Stora Skedvi, Motala m. fl.). Det, som skiljer dessa bibliotek från den stora mängden, är, att de *regelbundet förnyas*, hvilket åter beror derpå,

att de äro i åtnjutande af *ett bestämdt och icke allt för obetydligt årsanslag* af kommuner eller af organisationer (fackföreningar, arbetareföreningar, nykterhetsföreningar o. s. v.).

Nu anförda förhållanden utgöra ett inom vårt land tillgängligt bevis för en erfarenhet, som man inom andra land för länge sedan vunnit och som egentligen knappast tarfvar något bevis, nemligen att folkbiblioteken visserligen kunna kallas till lif genom enskilda ifrares entusiastiska verksamhet och genom den offervilliga stämning, som sålunda kan väckas, men att för deras vidmakthållande och fortgående utveckling kräfvat regelbundna årliga inkomster. Sådana kunna åtminstone i någon mån påräknas af bibliotek, som understödjas af folkrikare och mera bemedlade kommuner eller af stora organisationer med betydande resurser, men alldeles icke af den stora mängden sockenbibliotek i småstäderna och på landsbygden. Det lägervall, hvari dessa senare i allmänhet nu befinna sig, är följaktligen ganska naturligt, och någon genomgripande förbättring är ej att vänta utan tillgripande af det botemedel, som redan 1856 föreslogs och som i fråga om alla öfriga åtgärder för folkbildningens befrämjande visat sig så verksamt, nämligen *statsbidrag*, stående i ett visst förhållande till de belopp, som på annan väg för ändamålet anskaffas.

Detta botemedel föreslogs ock i den motion rörande folkbibliotekens upphjelpande, som vid 1899 års riksdag väcktes af hrr G. Kronlund och J. Centervall och hvari hemställdes, »att Riksdagen ville bevilja ett årligt anslag af 10,000 kronor att ställas till Kongl. Maj:ts disposition att i enlighet med af Kongl. Maj:t fastställda bestämmelser utgå till understöd af folkbibliotek på landsbygden och i städerna».

I det utlåtande (n:o 9 sid. 106), som statsutskottet öfver denna hemställan afgaf, förklarade utskottet det vara »synnerligen önskvärdt, att sträfvandena för inrättande och vidmakthållande af sockenbibliotek och andra likartade bokförråd måtte blifva med allmännare intresse omfattade». Men då utskottet ej var öfvertygad om »huruvida dessa sträfvanden böra med statsmedel understödjas», och då i allt fall den utredning, som i motionen innefattades, icke syntes vara af sådan beskaffenhet, att någon åtgärd med stöd af densamma borde af Riksdagen vidtagas, fann sig utskottet böra hemställa om afslag, hvilket ock blef kamrarnas beslut.

Efter ett så varmt erkännande af folkbibliotekens stora betydelse, som 1899 års statsutskott i anförda utlåtande gifvit, torde det befinnas alldeles öfverflödigt att i nu föreliggande motion ytterligare härom orda.

Med anledning af hvad utskottet för öfrigt i saken yttrat, hafva vi deremot ansett oss böra såsom motivering för vårt i denna motion gjorda yrkande lemna en öfversigt af folkbiblioteks-frågans historiska utveckling såväl i det hela som ock i vårt land. Denna öfversigt synes oss gifva stöd för den öfvertygelsen, att folkbiblioteken måste anses utgöra en lika oundgänglig länk i folkbildningsanstaltarnas kedja som föreläsningsföreningarna, arbetareinstituten och folkhögskolorna m. m. samt att de till stat och kommun böra stå i samma förhållande som dessa.

Ett ytterligare stöd för riktigheten af denna uppfattning finna vi i den omständigheten, att den numera är gängse inom de flesta andra land, der bildningens utbredning till samhällets alla lager räknas som ett statsintresse af första rang, och särskildt inom våra grannland.

På grund af svårigheten att erhålla statistiska uppgifter rörande de olika staternas utgifter för folkbiblioteken, måste vi med afseende härå inskränka oss till enstaka meddelanden. I Frankrike utgick till och med år 1871 understödet för ifrågavarande bibliotek med 100,000 francs, 1872 höjdes det till 120,000, 1878 till 200,000 och 1882 till 250,000. För 1899 uppgifves det hafva varit 287,850 francs. I Tyskland lemna flera stater, från Preussen ända ned till det lilla Reuss yngre linien, större eller mindre belopp till sina folkbibliotek. Sålunda gifver hertigdömet Braunschweig, som räknar omkring 430,000 inbyggare, ett årsbidrag af 6,820 mark. I Sachsen anslogs på 1870-talet för ändamålet 15,000 mark, derpå 18,000 och under de senare åren 20,000. I Preussen uppgick understödsbeloppet 1899 till 50,000 mark.

I Danmark, der de första folkbiblioteken uppstodo i slutet af 1700- och början af 1800-talet, blef under finansåret 1882—83 i riksstaten uppfördt ett anslag af 6,000 kronor »til sognebiblioteker og lignende bogsamlinger». Det höjdes 1889—90 till 10,000 kronor och 1897—98 till 14,000 kronor samt förvaltas nu af »Statens komité til understøttelse af folkebogsamlinger». Understöden till de särskilda biblioteken vexla mellan 25 och 350 kronor. Under 1899—1900 har komitén låtit inrätta »Vandrebogsamlinger», ett slags lätt transportabla skåp, som innehålla 36—50 valda band samt kostnadsfritt för en tid af sex månader utlånas till små och under bildning varande bibliotek ute på landsbygden.

I Norge, der verksamheten för upprättande af folkbibliotek likaledes går tillbaka till slutet af 1700-talet, har man hunnit ännu längre. Der erhöil denna verksamhet under förra hälften af nittonde århundradet ett kraftigt stöd af Selskabet for Norges vel samt af sådana män som Henrik Wergeland, Ole Vig och Eilert Sundt. Redan 1836 väcktes inom stortinget förslag om statsbidrag, och med anledning häraf be- myndigades kirkedepartementet den 20 februari 1839 att använda en summa af 8,000 kronor till fördelning mellan de landskommuner, der »almuebiblioteker» voro inrättade, dock så att biblioteken skulle vara underkastade vissa föreskrifna vilkor och att intet bibliotek erhöil mer än 200 kronor. Vid 1851 års storting blef på Jaabæks förslag för ändamålet beviljadt ett understöd af 12,000 kronor, hvarvid bestämdes, att detsamma skulle afse icke blott landsbygden, utan »almuebiblioteker saavel i landdistrikterne som i kjøb- og ladestederne». Från 1878 har stortinget till folkbiblioteken beviljat ett *årligt* anslag, som först utgjorde 8,000 kronor, men 1886 höjdes till 10,000, 1888 till 12,000, 1892 till 15,000, 1895 till 16,500 samt 1898 till 20,000.

I den statsverksproposition, som blifvit förelagd nu samlade storting, finnes ock uppfördt dels ett förslagsanslag af 20,000 kronor för »folkebiblioteker paa betingelse af, at bidrag af denne bevilgning ikke tilstaaes nogen bogsamling uden at et tilsvarende beløb er tilveiebragt paa anden maade», dels ett anslag af 3,600 kronor »til sagkyndig bi- stand for departementet ved folkebibliotekernes administration, til udgi- velse af en katalog m. v.», hvarjemte, och i enlighet med hvad som förut skett, för »skolebogsamlinger for folkeskolen paa landet og i de mindre byer» äskas ett anslag af 10,000 kronor »paa samme betingelser som for folkebiblioteker bestemt» samt till understöd åt »centralstyret for de norske barne- og ungdomsbiblioteker» ett förhöjdt dylikt på 5,800 kronor.

Genom hvad vi sålunda andragit synes åtminstone så mycket vara ådagalagdt, att sockenbiblioteken och med dem jemförliga boksamlingar (folkbibliotek, skolbibliotek o. s. v.) för närvarande intaga en undantagsställning bland vårt lands folkbildningsanstalter samt att vi svenskar med afseende på dem intaga en undantagsställning bland de skandina- viska folken. Det förefaller oss, som om detta borde kunna utgöra tillräcklig grund för statsmakterna att taga under öfvervägande, huru- vida ett sådant förhållande verkligen bör fortfara.

Genom statens medverkan på ifrågavarande område skulle våra folkbibliotek vinna icke allenast ekonomisk hjälp, utan äfven en välbehöflig ledning och kontroll. Gifvet är nemligen, att om statsunderstöd lemnas för upprättande af och underhåll af dylika bibliotek, vissa vilkor måste uppställas. Dessa vilkor torde i tillämpliga delar kunna blifva likartade med de vilkor, som uppställts för statsunderstöd åt sådana anstalter eller föreningar, som anordna föreläsningkurser för arbetsklassen. Sålunda torde böra bestämmas:

att kommun eller enskilda borde tillskjuta minst lika mycket som staten;

att bibliotekets angelägenheter skulle vårdas af en styrelse, som hade att antaga föreståndare (bibliotekarie);

att biblioteket hölles regelbundet öppet vissa timmar i veckan;

att biblioteket skulle vara skyldigt underkasta sig de vilkor och kontroller, som i öfrigt af Kongl. Maj:t pröfvades nödiga och lämpliga.

Beträffande det anslagsbelopp, som kan blifva erforderligt, torde det vara för tidigt att nu yttra sig. En närmare utredning synes under alla omständigheter vara erforderlig, innan Riksdagen definitivt bestämmer sig.

Vi tillåta oss alltså hemställa,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om och på hvilka vilkor statsbidrag skulle kunna lemnas till sockenbibliotek och med dem jemförliga boksamlingar, samt för Riksdagen framlägga det förslag hvartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 27 januari 1902.

Fridtjuv Berg.

Emil Hammarlund.

I motionens syfte instämma:

S. J. Boëthius.

L. Gust. Broomé.

Ernst Carlson.

J. Bromée.

Joh. Nydal.

E. Norman.

A. H. Göthberg.

G. Kronlund.

E. G. Åkerlind.